

ROMÁN TUDOMÁNY

EGYMÁSTÓL ELTÉRŐ FEJLŐDÉSŰ szellemi közösségeket nem lehet máról-holnapra összeolvasztani, sok évszázados szellemi hátát okát, melyek különböző műveltségi tájak vízváltásztói, nem lehet tisztán politikai eszközökkel egyhamar eltörölni. A múlt század derekán megtörtént a kárpátaljai fejedelemségek egyesítése, de a moldvai táj lelkisége mégsem azonosult a Havasalföldével, s húsz évvel ezelőtt megszületett Nagyrománia, de a Kárpátokon inneni román még ma is egészen más, mint a Kárpátokon túli. Ha a mai románság tudományos tevékenységét tekintjük, ebben is a legszembe-tűnőbb vonás az erős provinciális tagoltság, a mozaikszerűség, a belső ellentétek láncolata. A centrumok természetesen az egyetemi városok (Bukarest, Kolozsvár, Jászvásár és Csernovic), s az egyes tájegységek tudományos élete ezek körül kristályosodik ki. De szó sincs arról, hogy legalább a nemzeti tudományokban e négy egyetem közös erővel, közös nekilendüléssel haladjon az igazság egyre tökéletesebb megismerése felé. A közös munka igen sok vonatkozásban leküzdhetetlennek látszó akadályokba ütközik. Mindenfelé ellentétek, nemcsak személyek között, hanem a tudomány minden síkján. Kolozsvár tudósai, még ha ráeszmélnének is egy napon az objektív megismerés tényeire, valószínűleg képtelenek lennének kiszabadulni abból a morális kényszerhelyzetből, mely városuk erdélyi jellegéből, politikai exponáltságából folyik. Bukarest energiájának tekintélyes részét arra fordítja, hogy franciás kritikai szellemmel kompenzálja a Kolozsvárról bőven áradó dákoromanizmus legfeltűnőbb túlzásait. Jászvásár, melynek egyetemi életét a tudomány méltóságához egyáltalában nem Űlő botrányok élénkítik, minden erejét megfeszítve igyekszik európai színvonalra emelkedni s megszabadulni a főváros elnyomó fölényétől. Erre mutat, többek között, az „Inseamnări Ieșene“ (Jászvásári feljegyzések) című, jórészt egyetemi tanárok szerkesztette folyóirat is, mely nyilván a bukaresti nagytekintélyű „Revista Fundațiilor Regale“ (A királyi alapítványok folyóirata) ellenlábásává szeremé felküzdeni magát. Csernovic pedig, ahol minden románosító akció ellenére erősen érezhető még a németes művelődés lehellete, állandóan mellőzöttnek érzi magát a bukaresti fórumokon, s ezért tevékenysége nagobbára személyeskedésben, üres panaszkodásban merül ki.

Az átlagos magyar olvasó, kinek román könyvekkel és folyóiratokkal kevés közvetlen érintkezése van, azt hihetné, hogy mégis vannak

olyan nemzeti és politikai szempontból döntő jelentőségű kérdések, melyekre nézve a román tudósok, bármelyik egyetem érdekszférájába tartozzanak is, fenntartás nélkül egyetértenek. Ilyennek képzelik elsősorban az erdélyi latin-román folytonosságnak, az annyit bolygatott kontinuitásnak nagy problémáját. Átment köztudatunkba, hogy van egy magyar és egy román felfogás, mely egymással élesen, kibékíthetetlenül szemben áll. Hiába utalt Tamás Lajos több ízben Philippide déldunai őshaza elméletére, a jászvásári professzor elgondolása nem igen jelent külön színt a román nézetekről alkotott magyar véleményben. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a legfrissebb idevágó szakirodalom alapján kimutassuk, hogy ma már Philippide tanai Romániában sem állanak elszigetelten, s hogy a mai szerzőknél bizonyos rétegeződés tapasztalható a kontinuitás felfogását illetően.

A hagyományos dákoromán elmülethez — néhány újabb történeti munkán kívül, amelyről alább szólnk — legmerevebben a kolozsvári iskola ragaszkodik. Itt sem a magyar tudomány eredményei, sem az újabb archeológiai eredmények nem ingatták meg a megcsontosodott nézeteket. Az ellenkező vélemények komoly cáfolatát eddig Kolozsvár meg sem kísérelte, s a magyar kutatásokat a legtöbb esetben teljes agyonhallgatással próbálta nemlétezővé tenni. Puscarium legújabb tanulmányában¹ a haladás mindössze néhány, alaposan be nem bizonyított paradoxon felvetésben áll. Szerinte a keleti romanizmus erdélyi fennmaradásának két döntő feltétele volt: egyrészt a barbár betörések, melyek a népet megedzették, ellenállóvá tették, másrészt a hivatalos római uralom megszűnte (!) Aurelianus alatt, mely lehetővé tette a falusi lakosság számára, hogy visszatérjen „dák“ szokásaihoz. Könnyen felismerhetjük ebben a hipotetikus érvelésben a „rösleriánus“ bizonyítékok egyszerű visszafordítását. S joggal kérdezzük, vájjon lehet-e a barbárok ellen fokozott ellenállással küzdő románok „guerillaháborúira“ következtetni olyan általános jellegű latin szavak megőrzéséből, mint *arm* a (*arms*), *arcus* (*arc*), *sagitta* (*sägeatä*) stb.? Mindehhez az kell, hogy a kontinuitás tana — mint egy bánási román kutató legutóbb bevallotta — „inkább érzett, mint észszerűen átgondolt igazság“ legyen.⁸

Bukarest és Jászvásár álláspontjáról G. I. Andreescu, illetve A. Ofetea tanulmánya tájékoztat, mely a két reprezentatív folyóiratban, a „Revista Fundapilor Regale“-ban s az „Insemnări IeŞene“-ben jelent meg. Bukarestben legalább vitába szállnak az ellenfelekkel s rámutatnak arra, hogy nemcsak a szomszédállamok filológusai (Tamás, Mutaféiev és a besszarábiai származású Bromberg) vontak az északdunai latin folytonosság tagadásával valóságos gyűrűt a román tanok köré, hanem Ferdinand Lot francia történész is — aki pedig a románoknak „régii, kipróbált barátja“ — a kontinuitás ellen nyilatkozott „Les invasions barbares“ (1937) című munkájában. Ezt az állásfoglalást felelet nélkül hagyni nem lehetett. A cáfolat nehéz és hálátlan munkájával Gh. Brătianu próbálkozott meg, ki az admirációs elméletet

¹ Le roe de la Transylvanie dans la formation et Involution de la langue rommaine. Bukarest, 1938.

² N. Tomiciu, Revista Institutului Social Banat-Crijana, 1938 okt.—dec. 15 l.

domborította ki, vagyis azt vallotta, hogy az Erdélyben fennmaradt romanizált lakosság, melynek számát pontosan megállapítani lehetetlen, később a Balkán-félszigetről felfelé nyomuló, a szlávoktól kiszorított bevándorlókkal gyarapodott. Emellett feltételezte, hogy már a Dunától északra élő barbár — germán és szláv — uralkodók telepíthettek le országukban déldunai romanizált elemeket. Otetea állásfoglalása ehhez meglehetősen hasonló. Cikkét az újabb munkák tárgyilagos seregszemléjével kezdi, — ilyesminek Kolozsvárt ma sincs nyoma — majd sorra veszi Brátianu érveit s végül elismeri, hogy minden valószínűség szerint a kontinuitást tagadó Philippidének van igaza, ki az őshazát Szerbiába helyezte, s Friedwagnernek, ki a Dunától délre fekvő „Dacia ripensis“-re s a Dardaniára gondol. Otetea szerint a román filológusok mind inkább hajlandók elfogadni ezt az álláspontot azzal a feltétellel, hogy a Duna nem határvonal volt, hanem inkább összekötő kapocs, mely a két part lakosságának érintkezését megkönnyítette. Emellett Otetea nem zárja ki egyes dáciai romanizált csoportok fennmaradásának lehetőségét, melyek beolvadhattak a felfelé vándorló tömegbe. Cikke végén kiemeli, hogy eddig a román filológusok sokkal alaposabban tanulmányozták a kontinuitás kérdését, mint a történészek.

Ezt a következtetést mindenben megerősíti a román nyelv történetének most megjelenő új szintézise, mely A. Rosetti bukaresti egyetemi tanár műve.¹ Ebből láthatjuk a legjobban, hogyan halványul el a klasszikus elmélet maguknál a román szerzőknél is. Az első kötet szerint a román nyelv kialakulásának területe:

A tulajdonképpeni északdunai Dácia provincia, vagyis elsősorban a Kárpáton túl Oltvidék, a Bánság és Erdély, s másodsorban Havasalföld és Moldva déli része, valamint a Duna hosszában elterülő déli sáv, Dobrudza, s nyugaton és délnyugaton mindazok a romanizált provinciák, melyek szoros kereskedelmi és hivatalos kapcsolatban álltak Dáciával, vagyis Pannónia (!), Dardania és a két Moesia.

Ebben a leírásban világosan felismerhetjük Pușcariu gigantikus őshazáját, mely a Dacia Traiana északi határától a Pindus-hegységig, nyugat-keleti irányban pedig az Adriától a Fekete-tengerig húzódik. De vajjon ugyanezt a nézetet találjuk-e Rosettinél a második kötetben is? Itt a következőket olvassuk:

A román nyelv azon a hatalmas észak- és déldunai területen keletkezett, mely déli részében magában foglalta a Drina nyugati medencéjét, Üszkübtől délre s Bulgária nyugati részét, a dunamenti vidéket, a Bánságot, Erdély romanizált részét és a kárpátalji Olt-vidéket, vagyis más szóval Moesia superiort és inferiort, Dáciát és Pannónia inferiort. Ez a terület azonban nem foglalta magában azokat a vidékeket, hol a román nyelv csak később terjedt el: ilyenek Erdély keleti része, Bukovina, Moldva, Besszarába, Havasalföld és Dobrudza. A Havasalföld és Moldva déli részében levő síkságon a román lakosság a XIV. századtól kezdve mutatható ki okleveles adatokkal.

A második idézetből világosan kitűnik, hogy Rosetti teljes határozottsággal legfőjebb a Bánságot, az Oltvidéket és Erdély délnyugati sarkát meri az őshazához csatolni. Ebben a fogalmazásban a déldunai

¹ A. Rosetti, *Istoria limbii române*, I—II. Bukarest, 1938.

területnek a Dunától északra fekvőnél sokkal jelentősebb szerep jut, ami határozott közeledést jelent Philippide, Friedwagner és a magyar kutatók felfogásához.

Mindezekről a változásokról Kolozsvárt alig vesznek tudomást. Ott még a nyelvészeti kutatások is gyakran alapvető módszertani tévedések áldozatai. Elég a sajtó alatt levő román nyelvátlasz genezisének tekintenünk. Gilliéron döntő hatású francia nyelvátlasza óta minden nyugati neolatin nyelvterületen erősen elterjedtek a szóföldrajzi kutatások, melyeknek sine qua non-ja a lelkiismeretes megfigyelés, a pontos feljegyzés s a tények teljesen elfogulatlan, józan értelmezése. Mert mi a szóföldrajz, a „géographie linguistique“? Valamely nyelvterület bizonyos időpontban megfigyelt nyelvi tényeinek térképre vetítése oly módon, hogy minden térkép egyazon szó különböző helyi ejtészaváltozatait tüntesse fel. E módszer egyenes következménye, hogy a térképek és maga a nyelvátlasz is mindig egy adott pillanatra, a nyelvészeti felvétel időpontjára nézve bírnak nyelvemlék értékével. Amit a szóföldrajz kutatója csinál, az nem egyéb, mint a nyelvközösség bizonyos számú pontjának szinkronikus, egyidejű, térképszerű leírása. Akinek csak valami fogalma is van a nyelvi fejlődésről, azonnal belátja, hogy nyelvátlaszokból a felvétel idején túl terjedő, történeti következtetéseket csak akkor nyerhetünk, ha a nyelvátlaszok adatait pontosan lokalizálható történeti források anyagával egészítjük ki s így állítjuk helyre a mai helyzet történeti előzményeit. Ezt a módszertani elvet, bármennyire is magától adódik, a román kutatók eddig nem igen emelték ki, elsősorban azért, mert — amint a kolozsvári iskola tagjai nyíltan bevallják — céljuk kimutatni Erdélyben a románság autochton jellegét a mai nyelvi tények vizsgálata alapján.¹ Nagy örömeinkre szolgál, ha felfedezik, hogy Erdély nyugati és északi felében sokszor olyan régi latin szavak Őrződtek meg, melyek a román nyelvterület más részén már feledésbe mentek. A mai alakok eloszlását, meglehetősen egyszerűsítő eljárással, rávetítik a régi római települések térképére s azután megállapítják, hogy a megfelelés tökéletes s természeténél fogva kizárja a véletlen egybeesésnek még a lehetőségét is. Figyelmen kívül hagyják tehát mindazt, ami nyelvben és népben a római településformáktól máig lezajlott. Ezzel szemben adatokkal tudjuk bebizonyítani, hogy még a XVIII. század román nyelvállapotot nem lehet egy mai szóföldrajzi térképpel rekonstruálni! Mindeme módszertelenségeket—melyeken eddig egyetlen külföldi romanista sem döbönt meg! — a kolozsvári kutatók azzal leplezik, hogy Erdély esetére is alkalmazni próbálják Bartoli egyik szóföldrajzi elvét, mely szerint a nyelvterület szélén levő zónák sokszor konzervatívabb, régiesebb jellegűek, mint az újításra inkább hajló központi vidék. Ez az elv, szerintük, pontosan magyarázná a bihari és mármarosai románság csodálatos konzervativizmusát. Sajnos, az elv alkalmazása körül ismét baj van. A nyugati román nyelvterületeken rendszerint olyan zónák tárulnak a kutató elé, melyeknek régi romanizációját és latin hagyományait nem vonhatjuk kétségbe. Ha Szardínia vagy egy-egy rétoromán völgy konzervatívabb, mint Toszkána vagy

¹ S. Pu[^]cariu, Les renseignements de l'Atlas linguistique roumain, Revue de Transylvanie, 1936. 13—22 l. és i. m. 27 kk. 1.

Róma vidéke, ebben nincs semmi meglepő, hiszen mindegyik területen régi római településsel van dolgunk, melynek hagyományai bizonyos pontokon később, földrajzi eltolódások nélkül, elszigetelődtek. A szárd nyelv feltétlenül az antik Szárdinia latinságának folytatója. De bizonyos-e, hogy a mai erdélyi román nyelv ugyanilyen viszonyban van a dáciai romanizmussal? Ez csak akkor lenne így, ha premisszáinak elfogadjuk a kontinuitásnak román körökben is mind erősebben kétségbe-vont tanát. Ha pedig ezt az elméletet nem tesszük magunkévá, egyszerűen szakítanunk kell az egész circulus vitiosus-szal s más értelmezést kell adnunk az atlasz adatainak. Amint Tamás helyesen fejtette ki, szó sem lehet helyhez kötött, közel kétezer év óta el nem mozduló „szélső zónákról“, hanem csupán késői betelepülés folytán megszállott területekről. A konzervativizmussal kapcsolatban pedig meg kell jegyeznünk, hogy e ponton komoly mérőegységeink és viszonyítási lehetőségeink nem igen vannak. Egy olyan szó, mely a déldunai nyelvjárásokban ma nincsen meg, könnyen élhetett igen sokáig a nyelvemlékeket megelőző korban. Erdélyben sem bizonyos, mikor szigetelődtek ezek a megőrzött alakok a mai területekre. S ha elfogadjuk is, hogy az erdélyi románság — különösen Erdély bizonyos vidékein — konzervatívabb, mint a déldunai népcsoportok, ezt a tényt is a történelem összes tényezőinek és hatásainak figyelembevételével kell értelmeznünk, nemcsak a kiindulópont, a latin örökség szemszögéből. Vájjon nem volt-e a Balkánon sokkal erősebb a kétnyelvűség s a nyomában járó keveredés, mint Erdélyben? Vájjon nem a fokozott szláv és görög expanzió révén tűntek el a Dunától délre olyan alakok, olyan szavak, melyek a szlávságtól jobban elkülönült Erdélyben zavartalanul megmaradhattak? Annyi mindenesetre kétségtelen, hogy sok-sok évszázad nyelvi viszontagságait épp egy ilyen vándorló pásztornép esetében, mint a román, lehetetlen egy mai nyelvtérképről hibátlanul leolvasnunk. Annyi lenne ez, mint egy mai néprajzi térképből következtetni a XI. vagy XII. század települési viszonyaira. Ami a román szóföldrajz adatainak történeti interpretációját illeti, erre nézve meg kell állapítanunk, hogy tekintettel a román nyelvemlékek aránylag csekély régiségére, az adatoknak régebbi korokra való vonatkoztatása a történeti részletek homályossága miatt szükségszerűen mindig pusztá feltevés jellegrével fog bírni.

Csak sajnálhatjuk, hogy ezeknek a körülményeknek Kolozsvárt nem tulajdonítanak nagyobb fontosságot. Ha a tárgyilagosság teljesebb lenne, jobban kidomborodnék a nyelv atlasznak páratlan dokumentumértéke a mai nyelv szempontjából. Jelenleg azonban a helyes értelmezés kritériumai helyett egészen más szempontok fontosak odaát. Mikor a múlt év nyarán Sever Pop, a nyelv atlasz egyik szerkesztője a római egyetem romanisztikai intézetében előadást tartott a készülő nagy műről, nem a történeti interpretáció helyes követelményeit hangsúlyozta, hanem szükségesnek tartotta új (?) érveléssel alátámasztani a románok prioritását Erdélyben. Pop előadásából olasz barátaink megtudhatták, hogy a kereszténység a magyarokhoz részben „erdélyi román közvetítéssel“ jutott, ami persze csak abban az esetben volna lehetséges, ha a románok megelőzték volna a magyarokat Erdély bir-

toklásában. Azt persze elfelejtette a szónok megjegyezni, hogy nagy-szerű „felfedezése“ nem egészen eredeti, hiszen csekély 54 évvel ezelőtt már Xenopol román kapcsolatokkal magyarázta — minden alap nélkül — a keleti kereszténység elterjedését a magyarok között s román-ból eredeztette naív tudálékossággal „angyal, kántor, pap, kereszt“ és „szekrény“ szavainkat.

Érdemesnek tartjuk megjegyezni, hogy a románok feltüntettek nyelvatlaszukon két székely községet is, s annak magyar nyelvjárási alakjait — román helyesírással! — beírták a megfelelő román címszavak térképére. Az egynyelvűség elve így némi zavart szenved, de nyugati analógiákkal igazolható, hiszen néhány itáliai görög és albán nyelvsziget adatait az olasz nyelvatlaszon is megtaláljuk. Maguk a románok nagyon büszkék arra, hogy ők dolgoztak fel először magyar nyelvjárást szóföldrajzi alapon. Amennyire megállapíthattam, a pusztá prioritáson kívül nem igen van mivel büszkélkedniök. Átírásuk a leg-ritkábban helyes, a román megfigyelőnek semmi érzéke sincs a hosszú és rövid hangzók megkülönböztetése iránt, a hangsúlyjelölés nem egyszer önkényes, tehát néhány szóban is a legkülönfélébb hibák vannak összezsúfolva. Reméljük, hogy az oláh adatok lejegyzése jobban megfelel a ténylegesen ejtett alakoknak. Egyelőre az, amit magyar példáinkon megfigyelhettünk, ez irányban is óvatosságra és ellen-őrzésre int.

Mindeddig olyan műveket vizsgáltunk, melyek filológia és történelem határterületéről igyekeznek világot vetni a románság történetének alapvető kérdéseire. Nézzük már most azokat a műveket, melyek a román történetírás legújabb eredményeit rendszerezik. E ponton két hatalmas szintézis köti le figyelmünket: az egyik Iorga műve, a másik Giurescué.¹

Iorga sokszáz összefoglaló mű és részlettanulmány után fogott e nagy munkához, melyből eddig nyolc kötet jelent meg s mely párhuzamosan franciául is napvilágot lát. Szemre óriási teljesítmény ez a rendszerezés, melynek forrásanyaga elsősorban az, amit évtizedek alatt maga Iorga adott ki és dolgozott fel. Rengeteg jó részletmegfigyelés, érdekes adalék meríthető ebből az adathalmazból, de, ha mint tudományos összefoglalást tekintjük, értéke nagyon vitatható. Iorga ezúttal sem tudott megszabadulni határtalan szubjektívizmusától. Azokat, kik — pl. a kontinuitással kapcsolatban — neki nem tetsző elveket vallanak, semmitmondó, gúnyos lábjegyzetekben intézi el. Jóformán sohasem cáfol, hanem az okfejtési hézagokat fölényes gesztusokkal palástolja. Az egyes korokat nem is próbálja szintetikusán, belső szellemi mivoltukban megragadni. A XVIII. századról, a hírhedt fanariótakorról még azokat a kedvezőbb vonásokat sem ismeri el, melyeket 1905-ben saját maga domborított ki a „Geschichte des rumänischen Volkes“-ban. A kulturális fejlődést irodalmi bibliográfiákból feldolgozatlanul átvett, száraz adatok képviselik, melyek a kor lelkét nem állítják elének. Az adatok nem olvadnak egységgé s így a módszer egészben véve jóval primitívebb a Xenopolénál is, ki az

¹ N, Iorga, *Istoria Românilor*, I—VIII; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I—II. Bukarest, 1935—7.

„Istoria Romănilor“ újabbkori köteteiben sok helyütt ma is jól használható felvilágosításokat nyújtott.

Mindezen hibák ma már a románok számára is teljesen világosak. Ennek bizonyítására elég idéznünk azt a véleményt, melyet C. C. Giurescu az 1935-ben megjelent „Le rôle des Roumains dans Histoire universelle“-ről mondott, de amely teljes egészében áll erre az új monumentális műre is:

Iorga nem szintézisre képes tudományos szellem. Nem módszeresen, tervszerűen alkot... hanem csak felhalmozza azt az anyagot, melyet emlékezete a képzetársításoknak számára oly fontos játéka révén eléje ad, s azután az egészét érzelmei szerint, szigorú Önbírálat nélkül színezi ki. Igaz, hogy éppen ezért a látszat sokszor csillogó, a színek élénkek, a méretek megkapóak. De ha közelebbről nézzük a művet, sokszor észrevesszük, hogy az építmény anyaga gipsz: se nem tartós, se nem ellenálló s egyébként is alapzata erősen ingatag. Iorga legtöbb háború utáni munkája kiállítási vagy vásári pavillonokra emlékeztet, melyek, sebtében összeütve, egy éjszaka kinőnek a földből, s csak addig állnak, amíg a vásár tart. Érett megfontolást kívánó, szintetikus művek elvileg idegenek Iorga lelki alkatától. Inkább azok ülének hozzá, melyeket egy pillanatnyi inspiráció, egy érzelmi hullám hatására megírhat s hol temperamentuma szabadon kiélheti magát. Az ilyenekben valósággal remekel. Iorga kétségtelenül félelmes lehet mint újságíró, mint polemista, mint röpiratíró, mint szónok. Ilyenkor pompás hangokat talál s érdekes jellemzést ad valamely aktuális kérdéstről vagy mai személyiségről, aki közvetlenül vagy közvetve személyileg érdekli. De mint történész sokkal kevésbé félelmes, mert nincs türelme adatok gyűjtéséhez és felülvizsgálásához, s főleg mert hiányzik belőle az a nyugodt derű, mely nélkül nem lehet tényeket és embereket megítélni. Iorga túlságosan szubjektív és egocentrikus ahhoz, hogy jó történész lehessen, a szónok igazi értelmében. Ez vüáglík ki legújabb műveiből is, melyek tulajdonképpen nem történelmi munkák, hanem védekezések „pro domo“ s igen gyakran közönséges röpiratok.

Ezek után joggal kérdezhetjük, milyen az az összefoglaló mű, melyet Giurescu szembeállíthat Iorga szintézisével. Giurescu tagadhatatlanul nagy haladást jelent a Iorga-iskolához képest. Bár a dáciai eredet tanával Ő sem mer szakítani s nem egyszer tesz lényeges engedményeket a közvélemény nyomásának, nagy érdeme a világos, áttekinthető szerkesztésmód, a gondos elrendezés s a dokumentációnak — legalább is román szempontból — tárgyilagos jellege. Nagy fogyatkozása, hogy a magyar kutatásokat, még kifejezetten román-magyar vonatkozású kérdésekkel kapcsolatban sem tartja számon, s pl. a Hunyadi Jánosra vonatkozó magyar szakirodalomból mindössze egy francianyelvű cikket ismer. E hiány ellenére el kell ismernünk Giurescu törekvéseinek teljes komolyságát, hiszen hibái ellenére is ma ő áll legközelebb a „sine ira et studio“ elvéhez, melyet műve előszavában is hangsúlyozott.

Sajnos, Kolozsvárt a történészek sem tesznek komoly lépéseket a tárgyilagosság felé. Bár forrásaik közt szerepelnek magyar munkák is, eredményeik rendszerint tökéletesen egyeznek nem annyira a tények reális beállításával, mint inkább a románság politikai érdekeivel. Meteş pl. a XVII. és XVIII. századi erdélyi románságról szóló új összefoglalásában¹ teljesen megfelelnek a

¹ E. Meteş, La vie menée par les Roumains en Transylvanie du XVIe au XVIIIe siècle, La Transylvanie, Bukarest, 1938. 261—336 l.

XVIII. századi tömeges betelepülésről a Kárpátokon túlról, s ehelyett éppen az ellenkező folyamatot, az erdélyi elnyomás elől való kimenekülést domborítja ki. S mikor Lupas az osztrák-magyar monarchia szétbomlását s Erdély „felszabadulását“ tanulmányozza,¹ egészen figyelmen kívül hagyja azt az irredenta aknamunkát, melyet a Kárpátokon túlról tápláltak évtizedeken át s melyről egykorú forrásokban egészen világos adatokat találhatunk. Erdély őszinte történetét, úgy látszik, román szerzőtől egyelőre nem igen várhatjuk.

Ilyen körülmények között valamivel vigasztalóbb az a kép, amit a mai román irodalomtörténetírás nyújt. E téren nem egy kolozsvári tudós is maradandó munkával dicsekedhetik. A régebbi erdélyi román irodalomról említésre méltó összefoglalást írt N. Draganu, ki ebben a munkájában a magyar hatást is megfelelő módon érvényre juttatta. Cikke Puşcariu kézikönyvének (Istoria literaturii române. I'Epoca veche, 1930) értékes kiegészítése. A XIX. század erdélyi irodalmát ugyanazon kollektív műben D. Popovid kolozsvári egyetemi tanár tárgyalta. Összefoglalása sajnos gyöngébb a Dráganuénál s nagy kár, hogy teljesen hiányoznak belőle olyan magyar vonatkozások is, melyeket maga Iorga több ízben elismert és kidomborított. Popovici nem utal az erdélyi triász magyar gyökereire s Lázár György, Slavici, Goga életművének tárgyalása közben is megfélekedezik arról a szellemi légkörről, amelynek ismerete nélkül az erdélyi románság irodalmi életét feltárni teljesen lehetetlen.

Két történeti diszciplína legújabb román eredményeire szeretnők még felhívni a figyelmet. Művészettörténeti téren új Petranu összefoglalása Erdély művészetéről. Ez a tanulmány mindenben méltó a kolozsvári iskola s az általa kiadott „Revue de Transylvanie“ módszeréhez. Elég a tanulmány egyetlen részletére utalnunk. Tudjuk, milyen világosan mutatta ki Balogh Ilona a magyar faépítészet régiségét, távoli ázsiai kapcsolatait s milyen részletesen elemezte történeti fejlődését és a szomszéd népek — elsősorban a románok — faépítészetére gyakorolt hatását. Utalt arra, hogyan érvényesült Erdély déli részében a hunyadmegyei emlékek hatása, s hogyan vették át északon Kalotaszeg tornácos, árkádos tornyait. Fontos eredménye volt az is, hogy a tornácos, árkádos négyfiatorony motívuma kétségtelenül magyar közvetítéssel jutott a románokhoz. Most Petranu 1938-ban megjelent dolgozatától joggal várhatnánk, hogy részletesen foglalkozzék ezekkel a már 1935-ben nyíltan kifejezett nézetekkel, ő azonban a kényelmesebb megoldást választotta. Jóformán minden sajátsgot belső román fejlődésből magyaráz s ott, ahol a tények kényszerítő ereje miatt ezt nem teheti, kizárólag távoli, francia- és csehországi analógiákat mutat ki. A magyar építőműveltség termékenyítő hatását tudatosan, következetesen elhallgatja, bár ismeri az új magyar eredményeket. Ugyanakkor gúnyos fölénnyel jegyzi meg, hogy Kós, Wigand, Zrumeczky „román“ motívumokból próbáltak „magyar“ művészetet teremteni. Lehet-e, szabad-e így írni — minden bizonyítás nélkül — Kalotaszeg művészetéről? S elég-e Balogh Honától mindössze egy

¹ J. Lupas, La désagrégation de la monarchie austro-hongroise. La Transylvanie, 453—468 l.

adatot átvenni: azt, amelyik szerint román mester dolgozott magyarok számára is? Hányszor fordult elő ennek az ellenkezője, arról Petranu jobbnak látja bölcsen hallgatni.

E szándékos egyoldalúsággal megírt tanulmány méltó párja Brediceanu új zenetörténeti dolgozata.¹ A románok valóságos nemzeti sérelemnek tekintik Bartók újabb felfedezéseit a magyar zene hatásáról a szomszéd népekére, s e téma körül már terjedelmes vitairodalom keletkezett.² Most Brediceanu, ahelyett hogy cáfolná, ha tudja, Bartók megállapításait, ismételten rámutat székely dallamok román gyökereire. Ilyen hatások — évszázados együttélés mellett — természetesen előfordulhatnak, de mikor azokat bizonyítani igyekezünk, az egyetlen követhető módszer a kérdéses melódiák párhuzamos bemutatása úgy, ahogyan azt Bartóknál találjuk. Brediceanu egyetlen egyszer sem tesz eleget ennek az elemi módszertani követelménynek, hanem fontosabbnak tartja, hogy a Rákóczi-indulót is végső fokon román eredetűnek könyvelje el. Bizonyításról ebben az esetben sincs persze szó, hanem csak odavetett jegyzetekről, melyekre magyar zene-történeiszek bizonyára meg fogják adni a kellő feleletet annál is inkább, mert egy általánosan kötelezővé tett, reprezentatív magyar zenedarabról van szó.

E rövid összefoglalás keretében nem térhettünk ki mindazon problémákra, melyek a mai román tudományos életet foglalkoztatják, hanem csak néhány különösen jellemző szellemtörténeti kérdést mutathattunk be. Ezeknek felvázolásából is kitűnik, hogy a román tudományosság még ma is elég távol van a tudományos tárgyilagosságtól s az újabban sokat emlegetett „sérénité” követelményeitől. All ez még azokra a munkákra is, melyek a külföld számára világnyelveken jelennek meg, s melyeket odakünn igen gyakran teljes jóhiszeműséggel, sőt őszinte barátsággal fogadnak. Biztató jelenség azonban, hogy a hibák gyökereire maguk a románok is kezdenek már ráeszmélni. Kívánjuk jóhiszemű tudósaiknak, legyen erejük és szilárdságuk érvényesíteni tudományos meggyőződésüket a közvélemény s a politika hullámaival szemben is. Csak az igazság kultusza alapozhatja meg, amint már a legnagyobb román kritikus, Titu Maiorescu hitte és vallotta, a maradandó eredményeket termelő, kiegyensúlyozott tudományos életet. Hiszen — hogy Vlahuta Sándor román költő szavait idézzük — „az igazság vár” s végül is boszút áll azokon, akik nem vették figyelembe.

GÁLDI LASZLÓ

¹ C. Petranu, *L'art roumain de Transylvanie*, La Transylvanie, 1938. 469—5611.

² T. Brediceanu, *Histoire de la musique roumaine en Transylvanie*, La Transylvanie, 563—597 1.